

הכל מסייע להרמת הרוח לתשובה עליונה: כל התורה, כל המדע, כל הפנה, כל ידיעת העולם והחיים, כל ההתעוררות בין הפריות, כל תכונת הישר והצדק. וכשאדם מרגיש פחד, עלבון פנימי, טמאת גוף ונפש, צריך הוא לרקוד בכל יכלתו בכל צדדי החסרון שלו, ולתקנם. ולא יצטק בזה באופן שטחי, כי אז יוסיף ירידה על ירידתו, כי אם בעיין חודר ובאמץ רוח טהור.

דווקא מתוך התשובה האמתית הטהורה צריכים לשוב אל העולם האל החיים, ובהו משיבים את הקדשה על מכונת וממליכים את השכינה בעולם.

סיק י' 3

מבלעדי מחשבת התשובה, מנוחתה ובטחונה, לא יוכל האדם למצא מנוחה, והחיים הרחוקים לא יוכלו להתפתח בעולם. החוש המוסרי תובע מהאדם את הצדק והטוב, את השלמות והשלמות המוסרית כמה רחוקה היא מהאדם להגשימה בפועל, וכמה פחו חלוש לבן מעשיו אל הטהר של אידאל הצדק הנגמור, ואיך ישאף אל מה שאיננו בקולתו כלל! לזאת, התשובה היא טבעית לאדם, והיא משלימתו. אם האדם עלול תמיד למשול, להיות פוגם בצדק ובמוסר, אין זה פוגם את שלמותו, מאחר שעקר יסוד השלמות שלו היא העריגה והתפצף הקבוע אל השלמות, והתפצף הזה הוא יסוד התשובה, שהיא מנצחת תמיד על דרכו בחיים ומשלימתו באמת.

סיק ה', 10

כשם שצריכים להעלות את המדות והמחשבות הרעות לשרשן, כדי לתקן ולתקן, כן צריכים להעלות את המדות והמחשבות הקטנות - אף על פי שהן טובות, אצל אינן במעלה גדולה ומאירה - למקור שרשן, ולהאירן באור של גדולה. וכשם שמועילים לעולם כלו בעלית המדות והמחשבות הנפולות, כך יותר מועילים ומטיבים לעולם על ידי העלאתן של המדות והמחשבות הקטנות קשעולות לאורה גדולה. ומדה זו של העלאת דברים קטנים לגדולות אינה פוסקת בכל עת ובכל שעה, והיא התשובה הנמורה שצדיקים גמורים באים על ידה להיות עולים במעלות בעלי תשובה.

סיק י' 3

אידיאה מוחלטת זו, כשהיא באה לידי גילוי, או ממילא מתרוקנת היא מתוכנה האמיתי, באופן שהתגלות של הבריאה כולה הריה נסיגה מן המגמה והאידיאה המוחלטת, ויחד עם זה, שבהתגלות והופעה נורעים גרעיני טוב וישר אלהי, נורקות טפות של צדק מהמעין האלהי בבריאה, הרי ישנה בכל יצירה וצורה של התבטאות האידיאה, גרעיני שלילה ושכירת כלים, שכירת הכלי המחזיק את הברכה האלהית בתומחה העצמית, שמהותה וענינה היא האחדות המוחלטת. וכיון שכל עצמה ומהותה של אידיאה זו הנו הרצון האלהי, שכושר היצירה הוא אחד מיסודות מהותו, וזרם חיים נאדר בכח לו - הרי כשהוא מופיע בעולם, או יותר נכון, כשהוא מבטא את עצמו ע"י הופעת העולם, הולך הוא ונפחת מתכנו האמיתי, באופן שבעצם המהות של הרצון האלהי, מונח היסוד של "בונה עולמות ומחריבן", של חילוף צורות ושנינו ערכין, של ביטול ההסתגנות המיוחדת, של התנערות משכבת המציאות המעיקה והמגבילה את האידיאה והרצון. אידיאת החיים העצמיים, זו הממשות הכללת הגדולה והבלתי תלויה, בשאיפתה לחרות ולדרור, מהוה ומחיה היא עולמות חדשים. נמצא שגילוי החיים עושה את דרכו דוקא ע"י ניגודים עצמיים הסותרים את היתם ומהותם העיקרית, וע"י התלבטות הפכפכית זו, ע"י כור הצרוף הזה, של דיפרנציאליות צורתית וסגנונית, הולכות ומצטרפות, מודככות ומתבהרות קרני הזהב של האידיאה המוחלטת.

העצמיות ע"י התגלויות יותר נעלות ויפות, מובעת ברעיון התשובה שחז"ל אמרו עליה, כי היא נבראה טרם שנברא העולם, משום שהיא היא היסוד המוסד לאפשרות ההתגלות האלהית בבריאה. התשובה הריה אותה שאיפת הדרור החיה וקימת במהותה של האידיאה המוחלטת, להשתרר מכל ביטוי, צורה וסגנון, ע"י ביטויים יותר זכים ומצורפים ההולכים ומתקרבים למקורם, ואשר מבלעדי שאיפה חשובה זו, אין כל ענין וערך להתגלות הרצון האלהי, מכיון שבכל התגלות קימת בראשיתה שלילה איוו שהיא למהות העצמית של האידיאה. התשובה באה מאי-הסיפוק המתמיד השורר בהויה, אי-הסיפוק מצמצום ההבעה שנערץ בכל התגלות; ואי-הסיפוק הפורה והחיוני הזה, ממציא ומחדש עולמות וענינים חדשים. על ידי התשובה הכל שב לאלוהות, ע"י מציאות כח התשובה השורר בעולמים כולם, שב הכל ומתקשר במציאות השלמות האלהית" (אורות התשובה פרק ד' אות ב): "התשובה קדמה לעולם. המוסר מקיף את הכל. הערך העליון המוחלט מתפלג הוא בכל ענפי ענפים. המעשה המסתעף שאינו מכוון לשרשו חוזר למקורו בעילוי הרצון" (שם פרק י"ב, אות ז); "העולם מוכרח הוא לבוא לידי תשובה שלמה. אין העולם דבר העומד על מצב אחד, כי אם הולך הוא ומתפתח, וההתפתחות האמתית השלמה מוכרחת היא להביא לו את הבריאות הנמורה, החמירת והרוחנית, והיא תביא את

שמ. "הסכת" עשו כתות כתות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה. מפני שתוה"ק היא תורת חיים, שאינה מנהגת את ההולכים בה לחיי נזירות ומאסה בעולם ובתענוגיו הטהורים, המרימים את המעלה האישית ומשמחים (בלבו) [את הלב], ע"כ יש בתכונתה הצורך לחיי חברה וריעות שהוא הדבר המביא לחיים מדיניים יפים ונאים, וטבע קנין הריעות וחברת טובים וחכמים, קבוע בתכונתה. וההתרחקות מן הבריות והנזירות המופלגת, שהסיעו רבים ממי שבקשו מסברת עצמם למצא קרבת אלהים, מתוך חברת בנ"א, ונתקום מהחיים הציבוריים, היא זרה לרוחה, עד שבטבע עצם קנייתה ולמודה תתנגד לזה, ואינה נקנית אלא בחבורה, ההיפך של הבדידות וההתרחקות מבני אדם.

עין אור, גרונת ח"א 295

האדם עם מעלת נפשו האלהית אשר כבר אמרנו כי יש לו נפש אלהית בפרט שלא נמצא בכל נפשות התחתונים, אל יקבל אונאה בעצמו לומר כי יש לו מעלתו האחרונה בפועל, ויחשוב בנפשו שלום יהיה לי אף אם אני יושב בטל מבלי עמל כלל הרי המעלה שלו ומדרגתו יגין עליו על מקומו ישיבנו ועל כנו יחזירנו כי משלו יתן לו ואין צריך לקנות לו שום מעלה. דבר זה מחשבת פגול לא ירצה ולא יחשוב כך כי הוא טעות בנפשו כי אין מעלת נפשו האחרונה בפועל, הוא מיוחד מבין כל הנמצאים עליונים ותחתונים שאין מעלתו האחרונה בפועל. וכי יעלה על דעת האדם שיהיה נמצא לאדם מעלתו האחרונה בפועל כי זהו מדרגת העליונים שהם בפועל אבל התחתונים שהם בעלי חומר אינם בפועל. ודבר זה יכריח כי אין לאדם מעלתו האחרונה עד שנחשב מדרגתו בין העליונים ויהיה לו מהלכים בין העומדים האלה רק שנברא בכח ואינו בפועל שאין לו מעלתו האחרונה בפועל. ונמצא לך ההפרש שיש בין האדם ובין כל הנמצאים התחתונים ועליונים. כי העליונים שלימותם בפועל ואינם צריכים להוציא שלימותם אל הפועל, והתחתונים זולת האדם אין להם גם כן יציאה אל הפועל כי מה שנבראו עליו אין השתנות ויציאה לפועל בהם. אך האדם הוא בכח ויוצא אל הפועל. ויראה ששמו מורה על דבר העצמי לו, שהוא מיוחד בו האדם מכל. וזה שהוא נקרא אדם על שהוה עפר מן האדמה. ועתה יש לשאול וכי כל שאר הנמצאים אינם מן האדמה שיקרא האדם ביחוד בשם אדם על שם שנברא מן האדמה. אבל ענין האדם מתיחס ביותר אל האדמה, וזה כי האדמה היא מיוחדת בזה שהיא בכח ויש בה יציאה לפועל כל הדברים אשר יוצאים ממנה צמחים ואילנות ושאר כל הדברים והיא בכח לכל זה.

17

. וזהו ענין האדם שהוא בכח ויוצא שלימותו אל הפועל ולפיכך שמו ראוי לו שיהיה משתתף עם האדמה שהיא מיוחדת לצאת מן הכח אל הפועל בפירות וצמחים וכל אשר שייך אליה וכן הוא האדם יוצא כחו אל הפועל. ולכן שלימות האדם נקרא גם כן בשם פרי. והבהמה נקראת בשם בהמה על שם ב"ה מ"ה. רצה לומר כי שלימות דבר שנברא עליו נמצא בה אף על גב שאינו שלמות גמור מכל מקום דבר זה נמצא עמה וזהו מה כי דבר מה נמצא עמה. הרי שכל אחד יורה שמו עליו.

והתבאר לך כי מעלת האדם הוא בכח וכמו שיתבאר אחר זה, ולפיכך לא יהיה אונאה בנפשו לומר שישב בטל ויצליח בהצלחה נצחית רק הצלחתו בקיום התורה והמצוות ולהורות כי האדם חסר וצריך אליו השלמה, לכך אמרו בפרק חלק (סנהדרין ז"ט ע"ב) אדם לעמל יולד אמר רבי אליעזר איני יודע אם לעמל פה אם לעמל מלאכה כשהוא אומר נפש עמלה עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה וצדיק איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הגית בו יומם ולילה הוי אומר לעמל תורה, ע"כ. ובארו בזה הדברים אשר אמרנו כי האדם הזה לא נברא בשלמותו האחרון הוא נברא להוציא שלמותו אל הפועל, וזה אדם לעמל יולד שהוא גולד ונמצא אל תכלית העמל והיינו להוציא השלימות אל הפועל, ולא יגיע להיות נמצא בפועל לגמרי לעולם אבל תמיד יהיה עמל להוציא שלימותו אל הפועל וזה שלימותו האחרון.

רבינו יונה, אורח חיים, סימן 17

אור חיי התשובה עמה" (שם פרק ה' אות ג'); "רוח התשובה מרחף בעולם והוא נותן לו עיקר צביונו וחיפת התפתחותו, ובריה בשמי, הוא מעין אותו ונותן לו את כל כשרון יפיו והדר" (שם פרק ה' אות ד); "התשובה באה משאיפת המציאות כולה להיות יותר טובה ומזוככת, יותר חסינה ומעולה ממה שהיא. בתוך חפץ זה חבוי כח חיים של התגברות על המדה המוגבלת של ההריה ועל חולשותיה" (שם פרק ו' אות א); "אמנם, במעמקי החיים מתנוצץ בכל רגע אור חדש של תשובה עליונה, כשם שאור שוטף חדש הולך בכל העולמות ומלואיהם לחדשם, ולפי ערכו של האור ומילוי החכמה והקדש שיש בו מתמלאות הנשמות באוצרות חיים חדשים וכו' ונמצא אור העולם כולו וחידושו לכל צורותיו, בכל זמן ועידן, בתשובה הוא תלוי" (שם פרק ד' אות י"א).

לפי השקפה זו, התשובה איננה מקרית ואינדיבידואלית, אלא היא המניע הראשי של מכונת החיים הגדולה, היא קדמה לעולם משום שמבלעדיה אין המשך לחיי הבריאה כולה, ובתוך ההתקשרות וההתאבנות של הרוח העליון הבונה את החיים, ע"י הסתגנות של הור מסוים ומיוחד, מונח כבר כח התשובה לשנות הור זה לאחר יותר נעלה ונאצל ממנו, ובתוך כל התגשמות, מקופלת התשובה של השתחררות ממנה, וככה הולכים העולמות ומתפתחים ומתעלים.

וזהו הקונצפציה המקורית היהודית שר' אלעזר בן דורדיא רמו עליה, ושרבנו הקדוש הביע אותה בהסברה רחבה ומקיפה. באינטואיציה עמוקה שחדרה לתוך חוין נאדר זה - הוא התשובה - ראה אותה, איך שהיא הולכת ומאירה בכל העולמות כולם, דלה אורות אלה ושכצם בתוך ספר קטן זה, וממנו הולכים האורות ומאירים עליו ואינם פוסקים.

מאמר על אורח חיים, ח"א 295 - נוסח בכתב אורח חיים